

Македонка МИТРОВА

МАКЕДОНСКОТО РЕВОЛУЦИОНЕРНО НАЦИОНАЛНООСЛОБОДИТЕЛНО ДВИЖЕЊЕ И КРАЛСТВОТО СРБИЈА

Во предизвикот накратко да се опишат последните децении на XIX век во Македонија, неизбежна е констатацијата: продолжување и продлабочување на отпорано започнатиот процес на криза во економскиот систем и општествениот поредок. Основната тенденција на овој процес се манифестирала во вид на сеопшто и постепено опаѓање на материјалното производство и осиромашување на земјата во целост. До крајот на XIX век пауперизацијата на македонското население, а особено на селанството, ја достигнувала критичната точка на егзистенција. Растројството на османлискиот политички систем, убиствената експлоатација, владеењето на општа анархија и целосното бесправие во кое живееле христијанските поданици на Империјата, постепено, но сигурно ги подготвувале објективните претпоставки - македонското прашање да се изрази во организирано револуционерно националноослободително движење. На неиздржливата економска состојба во Македонија се надоврзувала и хегемонијата врз духовниот живот на црковно-просветните пропаганди на соседните балкански земји, вешто испреплетени со нивните големодржавни агресивни претензии кон османлиското наследство на Балканот.¹

Во овие констелации на балканската историска сцена се појавила Македонската револуционерна организација (МРО). Таа ги поврзала дотогаш распрснатите револуционерни ослободителни сили, ја дефинирала политичката програма, ги определила методите и средствата на борбата и ги насочила напорите кон основната цел: конституирање на Македонија како посебна држава на Балканот. Почетниот чекор бил направен во Солун на 23 октомври (4 ноември) 1893 година, на средбата на шестеминна македонски општественици:

¹ Марија Пандевска, *Сѝрумички револуционерен округ (1893-1903)*, Скопје 2002, 9.

Даме Груев, Петар Поп Арсов, Иван Хаџи Николов, Христо Татарчев, Антон Димитров и Христо Батанџиев. Согласнојќи се со неопходноста од организирање на илегалната активност во Македонија, тие се конституирале како друштво и зеле обврска за негово ширење меѓу луѓето што ги познавале.²

Длабинското проникнување во историската мисија на МРО³ „го изостава тапкањето по површината и, уште повеќе, стеснувањето на тематиката само на етничката физиономија на нашето ослободително движење, на што пак постојано се инсистира“.⁴ Притоа треба да се отфрлат и стапците на догматизмот и статиката, зашто животот и борбата биле движење, динамика. Затоа и Македонската револуционерна организација единствено може да се разгледува како жив организам, подложен на минување низ одделни фази во развитокот, при што се евидентни и нагорнини и стагнации, успеси и опаѓања, како и жилаво опстојување на историските ватромети. Зенитна точка, но и клучен пресвртен момент во движењето претставува Илинденското востание, затоа што „до 1903 година сите сили биле устремени кон востание, а неговото задушнување ги отворило борбите за одбрана и доразвивање на неговите автентични македонски принципи“.⁵

Илинденското востание и сето она што следувало по него создале нова, квалитетно поинаква политичка ситуација во Македонија. Востанието е првиот крупен револуционерен настан во регионот по големата источна криза од седумдесеттите години на деветнаесеттиот век. Илинденските националноослободителни борби го предизвикале и првото сериозно мешање на големите сили во внатрешните работи на Империјата по Берлинскиот конгрес. Илинденското востание претставува врв на револуционерните обиди на македонското население во борбата за сопствена слобода и за конституирање сопствена државност. Тоа многу ги вознемирило соседните монархии и ги предизвикало грубо да се мешаат, употребувајќи и оружје на територијата на Македонија.

Илинденското востание претставува последната крупна револуционерна акција во која учествувало македонското население и Македонија како целина. По востанието, Македонците ќе ги продолжат ослободителните борби, но во услови на разбиено

² Истото, 10.

³ Македонската револуционерна организација од 1896 година ТМОРО, од 1905 година ВМОРО.

⁴ Манол Пандевски, Македонската револуционерна организација меѓу 1893-1918-формирање и развиток, *Својо години од основање на ВМРО и 90 години од Илинденското востание*, Скопје 1994, 21.

⁵ Истото.

единство, разбиена револуционерна организација, а потоа и разбиена татковина.

Неуспешното Илинденско востание имало далекусежни последици за македонското население. Од ужасниот терор што го спроведувала турската војска и полиција над македонското население, неколку десетици илјади Македонци биле принудени да ги напуштат своите домови и да побараат засолништа и животна егзистенција во соседните балкански земји: Бугарија, Србија и Грција или во Америка. Само во Бугарија, до средината на февруари 1904 година, се нашле над 30.000 бегалци⁶, а бројот на емигрираните во Америка, во овој период, изнесувал околу 5.000 лица.⁷ Меѓу многуте Македонци во Бугарија, во првите години по Илинденското востание, повремено во Софија се наоѓале и преживеаните идеолози, творци и раководители на ТМОРО (ВМОРО) и тоа: Даме Груев, Петар Поп Арсов, Христо Матов, Христо Татарчев, Горче Петров, Пере Тошев, Јане Сандански, Димитар Мирасчиев и други.

Илинденското востание претставувало гранична етапа во развитокот на Внатрешната организација. Во револуционерната елита започнало да се јавуваат најразлични струења и групирања, главно, предизвикани од надворешните фактори и од новосоздадената ситуација во Македонија и во Организацијата по востанието. Биле одржани состаноци и конгреси на одделни револуционерни окрузи (Прилепскиот - 1904 г., Скопскиот - во почетокот на 1905 година, кон средината на 1905 г. - Струмичкиот и Серскиот, Солунскиот во август 1905 година), како и општиот Рилски конгрес во октомври 1905 година. На овие состаноци и конгреси биле водени долги дискусии околу неуспехот на Илинденското востание; околу реорганизацијата на ТМОРО (ВМОРО) и за мерките што требало да се преземат за враќањето на дисциплината во Организацијата и нејзиното консолидирање; за ставот кон уфрлените вооружени чети од соседните држави и сл. Сето ова било преземено поради фактот што Организацијата не била повеќе господар на ситуацијата во Македонија, како што тоа било случај пред востанието. Таа била разнебитена, ослабната, па дури може да се каже и на граница на хаотична состојба.⁸

⁶ Манол Пандевски, „Политиката на бугарското кнежевство спрема македонското ослободително движење и бугарско-турските односи (1903-1904)“, *Гласник на Институтот за национална историја* (натаму: ГИНИ), V/2, Скопје 1961, 157.

⁷ Данчо Зографски, *Извешаи од 1903-1904 година на австрискиите претставници во Македонија*, Скопје 1955, 172.

⁸ Љубен Лапе, „Документи за положбата во Македонија и во Организацијата во првата половина од 1904 година“, ГИНИ, V/2, Скопје 1961, 246.

Привремениот Централен комитет, кој само номинално постоел во 1904 година, бил составен од нови луѓе, кои го немале нужниот авторитет во Организацијата за да можат да ја поправат состојбата во неа.⁹ Освен тоа, по востанието, ситуацијата во Македонија се искомплицирала со нови моменти, сосема неповолни за нормалната дејност на Организацијата. Така, на пример, врз основа на решенијата на Мирџштегските реформи на европските сили од октомври 1903 година, во Македонија пристигнале цивилни агенти и инструктори со цел: реформирање на турската жандармерија и администрација. Оваа „помош“ Турција одлично знаела да ја искористи за поефикасна борба против револуционерните чети, уште една причина зошто четите и во помал број се јавувале во Македонија. Потоа, на 30 март 1904 година (ст. стил) бил склучен договор меѓу Кралството Србија и Бугарија за сметка на Македонија, игнорирајќи ја Внатрешната организација како единствен политички македонски субјект. Турско-бугарскиот договор, кој бил склучен на 26 март 1904 година (ст. стил), бил сосема неповолен за дејноста на ТМОРО (ВМОРО).¹⁰

Одделни политички кругови од Кралството Србија и официјални претставници на владата увиделе дека настанал погоден момент да се вмешаат како заинтересирана страна во Македонија. Со единствена цел: да ѝ парираат на бугарската пропаганда во Македонија и да ги засилат своите, инаку послаби, позиции на теренот.¹¹ Најпрвин, тие се обиделе преку ТМОРО (ВМОРО) (како што тоа го практикувала веќе Бугарија), или преку нејзини одделни членови да го внесат својот „тројански коњ“ во Организацијата.¹²

⁹ Истото, 247-248. За членови на Централниот комитет на ТМОРО (ВМОРО), кои повремено влегувале во неговиот состав во 1904 година се наведуваат повеќе лица, и тоа: Христо Поп Коцев, Спас Мартинов, гимназиски професор во Солун; Борис Мончев од Прилеп, Димитар Влахов од Кукуш, Александар Димитров и Иван Сапунаров, професори во солунската гимназија. Но, во извесен временски интервал во текот на 1904 и 1905 година Организацијата останала и без ЦК.

¹⁰ Бугарската влада се обврзала дека ќе ја забрани дејноста на ТМОРО (ВМОРО) на својата територија и ќе ја затвори границата кон Македонија, со тоа бил затворен и влезот на четите од бугарската територија.

¹¹ Владимир Јовановиќ, „Србија и Илинденски устанак“, *Балканика, Годишњак Балканолошког института*, XXIX, Београд 1998, 194-197.

¹² Блаже Ристовски, *Крстѐ П. Мисирков (1874-1926)*, Скопје 1966, 308. Неуспешното Илинденско востание и настанатите неповолни услови во Македонија, дале повод на Кралството Србија поинтензивно да се вмеша во „решавањето“ на македонското прашање исклучиво во своја корист. За тоа, уште во јануари 1904 година пишувал од Софија, Јован Јовановиќ (Пижон), кој тогаш се наоѓал во Бугарија како дипломатски претставник на

Уште во текот на востанието, во втората половина на август 1903 година, Светислав Симиќ, началник на Политичко-просветното одделение при Министерството на надворешните работи во Белград, пристигнал во неофицијална посета во Софија.¹³ Неговата задача била да ја испита можноста за српско-бугарска спогодба врз основа на автономијата на Македонија. Покрај ова, целта на неговата мисија била поширока и посложена и претставува дел од новата стратегија на Кралството Србија кон македонското националноослободително движење. Во текот на 1903-1904 година, српската вооружена пропаганда, иако го поминала патот од идеен проект до практичната реализација, сепак, сè уште се наоѓала во процес на организациски развој и доизградување и затоа имала потреба од извесно одлагање пред да се впушти во акција. Од овие причини, српските политичари биле иницијатори за преговори со Внатрешната македонска организација сè до оној момент кога Српската четничка организација би се зацврстила за да може отворено да ја покаже својата агресивна природа. „За реализација на овој план, подоцна пишувал Христо Силјанов - Белград во своето експериментирање стасува дотаму што се обидува да ја направи и самата Револуционерната организација како свое сопствено оружје“.¹⁴ Имено, токму овој дел е суштината на мисијата на Светислав Симиќ, кој сакал да ја скрие. Неговата задача

Кралството Србија. „Ако востаничкото движење и годинава не даде поволни резултати, тогаш со сигурност може да се смета дека ќе се создаде една нова организација од незадоволни Македонци. И добро би било да ѝ се подготви терен кај нас, во Србија, уште сега веднаш, преку создавање една македонска организација која со умешни постапки и работа, под раководството на г. Светислав Симиќ, шеф на конзуларното одделение на Министерството на надворешни работи, би станала брзо многу силна“. Понатаму вели дека со тоа угледот на Србија би пораснал во очите на востаниците и македонското население; дека Бугарија би морала, кога ќе го увиди ова, да се спогоди со Србија за македонското прашање, и со тоа да контрира на австро-унгарската себична политика; Така што штом би дошло до спогодба со Бугарија, македонското прашање би добило сосема друг карактер, тоа би станало внатрешна работа на балканските држави, и би било симнато од дневен ред или не би било толку акутно. Таа замислена организација требало да биде по угледот на ТМОРО (ВМОРО). Навистина таква организација не се создала во 1904 година, но веќе во наредната се создал Одбор за раководење со четничките акции во Македонија - Александар Апостолов, „Нови документи за контактите и преговорите на македонските револуционери и на други фактори со српските официјални претставници во 1904-1905 година“, *Историја*, V/ 2, Скопје 1968, 108.

¹³ Владимир Јовановиќ, „Светислав Симиќ и македонски комитети“, *Вардарски зборник*, 1, Београд 1999, 59-60.

¹⁴ Христо Силјанов, *Ослободителните борби на Македонија*, т.2, Софија 1943, 281.

била всушност преку преговори со македонските револуционери да ги неутрализира како противници и да ги обврзе да ѝ помагаат на српската четничка организација. И со тоа, се разбира, да ја овозможи првичната пенетрација на српската вооружена пропаганда во Македонија. Во име на ова, С. Симиќ се стремел да влезе во директна врска со Внатрешната организација. Како доказ дека ова му поаѓа од рака е писмото на Христо Татарчев од 20 август 1903 година пишувано до Христо Матов. Со ова писмо, Задграничното претставништво на ТМОРО (ВМОРО) му соопштил на својот член Х. Матов дека од Србија предлагале секаква морална и материјална поткрепа и барале еден од нив двајца да замине во Кралството Србија за да се договорат.¹⁵ Во октомври 1903 година, Задграничното претставништво го испратило во Белград бившиот член на ЦК на ТМОРО (ВМОРО), Иван Хаџи Николов. При преговорите, Иван Хаџи Николов направил еден список од 24 конкретни прашања што му ги поставил писмено на С. Симиќ. Меѓу нив, фигурирале следниве: колку и какви пушки би можеле да ѝ дадат на Организацијата (од Србија-М.М.); колку чети би испратиле на теренот; каде би дејствувале овие; каков би бил нивниот однос кон Централниот комитет на Револуционерната организација и др. Иван Хаџи Николов настојувал да добие 4.000 пушки, а предлагал српските четници да дејствуваат не во Македонија, туку во Одринско.¹⁶ Ваквиот предлог, всушност, бил во колизија со вистинските намери на Кралството Србија. Овие преговори завршиле безуспешно поради непопустливоста на двете страни по ова прашање.¹⁷ Речиси во исто време или можеби малку подоцна започнале српско-македонските преговори на самиот терен во Македонија.

Во октомври 1903 година во Скопје бил одржан дводневен состанок во куќите на Трајко Китинчев и на Милан Генев, на кој учествувале речиси дваесетина луѓе. Од страна на Србите зеле учество организаторите на комитетот на српската вооружена пропаганда во Скопје: Василие Трбиќ, Светозар Томиќ и Милан Манчиќ. Од страната на ТМОРО (ВМОРО) присуствувале: Петар Поп Арсов, Христо Матов, Кожухаров, Милан Војниќалиев и др.¹⁸ На овој „револуционерен конгрес“, како што претенциозно го нарекува

¹⁵ Архив Христо Матов, *Документален сборник*, София 2004, Док. 110, 126; Љубен Лапе, „Нови документи за Илинденското востание“, *Илинденски зборник 1903-1953*, Скопје 1953, 66-67; Ванчо Ѓорѓиев, *Петар Пој Арсов-Прилоѓ кон ипроучувањето на македонското националнослободително движење*, Скопје 1997, 93.

¹⁶ Љ. Лапе, *Документи за положбата во Македонија...*, 250.

¹⁷ В. Јовановиќ, *циџ. сџаџија*, 60.

¹⁸ В. Ѓорѓиев, *циџ. дело*, 94.

Василие Трбиќ во своите „Мемоари“, биле разгледувани причините за неуспехот на востанието.¹⁹ На состанокот било констатирано дека и народот не бил добро подготвен и информиран за востанието, и во име на ова било предложено да се направат неопходните подготовки преку разни брошури, летоци и други печатени материјали. Во врска со тоа, В. Трбиќ го поставил барањето за заштита на српската пропаганда во Македонија (инсистирајќи публикациите да бидат напишани на српски јазик-М.М.).²⁰ На состанокот не биле постигнати никакви конкретни договори за соработка.²¹ Со тоа пропаднал и овој обид за извесно спогодување меѓу Внатрешната организација со Кралството Србија. Имено, на овие српско-македонските преговори што се воделе во Белград и во Скопје, интенцијата на српската држава била следнава: Србија, нудејќи ја својата помош во муниција, барала за возврат од Организацијата да ѝ дозволи инфилтрирање на српски чети во Македонија. Значи, со други зборови, кажано Кралството Србија барало од ТМОРО (ВМОРО) да ѝ дозволи на српската вооружена пропаганда да ја развие својата дејност во Македонија. Меѓутоа, Внатрешната организација сè уште била доволно силна и не ѝ дозволила на српската држава да ѝ ги наметне таквите услови, иако тие биле во форма на ветувања за помош.

Со ова завршила оваа етапа на српско-македонските преговори. Главниот резултат бил изјаснувањето на позициите на двете страни, кои се покажале како дијаметрално спротивни и непомирливи. На српските политички кругови им станало јасно дека преку директните преговори со ТМОРО (ВМОРО), не можеле да ја постигнат зацртаната цел: поделбата на Македонија на интересни сфери. Затоа, напоредно со овие преговори биле водени разговори и со одделни лица или претставници на одделни новосоздадени групации во ТМОРО (ВМОРО). Освен познатите преговори и контакти што ги воделе со Борис Сарафов пред Илинденското востание, тие се обиделе да преговараат со него и по Илинден.²²

¹⁹ Василија Трбиќ, Мемоари (1898-1918), I, Каиро 1944, 40-41, ракопис во Институтот за национална историја во Скопје, архивско одделение, сл. IV/157; Архив на МАНУ, ф. Свестислав Симиќ, к. III, п. II, арх. ед. XV/IV/77-78.

²⁰ Истото.

²¹ В. Ѓорѓиев, *црт. дело*, 94.

²² Борис Сарафов и пред Илинденското востание го посетувал Белград и некои европски градови со цел да добие пари и оружје за ТМОРО (ВМОРО). Пред Илинденското востание, кон крајот на 1901 година, Борис Сарафов, првпат воспоставил врски со српските државни претставници откако претходно бил тргнат од претседателската функција на Врховниот македонски комитет (ВМК) во Софија. Кога тргнал за европските земји, поминал низ Белград и ги сондирал мислењата на некои одговорни луѓе за да

На советувањето во Софија свикано од страна на Внатрешната организација по прашањето за одговорноста на кренатото востание и идните насоки на револуционерното движење, Борис Сарафов соопштил дека бил ополномоштен од населението во Битолско да бара пари и затоа ќе заминел во странство да побара средства „на начин како што знае и умее“.²³ За да не го остават сам без контрола, задграничното претставништво го испратило и Михаил Герчиков да го придружува Б. Сарафов по патот.²⁴

На 27 ноември 1903 година Б. Сарафов пристигнал во Белград, каде што не се задржал многу и веќе на 30 ноември бил во Виена. За овие три дена, Б. Сарафов успеал да се сретне со различни политички дејци, како што се С. Симиќ и Ж. Балугџиќ и со некои српски офицери. На сите негови средби присуствувал и Михаил Герчиков, но на 29 ноември, „со еден мал маневар“ Б. Сарафов успеал да се скрие од М. Герчиков и да разговара без сведоци.²⁵ Во текот на тридневниот престој во Белград и за време на дваесетминутниот разговор во четири очи, Б. Сарафов не успеал да ја постигне целта. Вистинските преговори започнале по неговото заминување од Белград. Нив ги водел Матеј Геров, ополномоштен од страна на Б. Сарафов. По заминувањето на Б. Сарафов, М. Геров развил интезивна дејност низ цела Србија. За околу два месеца тој посетил неколку градови каде што почнале да се создаваат комитетите на Српската четничка организација. Српската позиција во овие преговори што повторно биле водени од С. Симиќ била следната: Кралството Србија се согласува на една автономна Македонија, меѓутоа, тоа сакало во идната автономна област да си ги зачува своите „права“. Затоа било неопходно да се убеди надворешниот свет дека и Србите учествувале

му дадат пари за Организацијата. Потоа, додека се наоѓал во Женева, Борис Сарафов стапил во контакт со српскиот политички емигрант Живоин Балугџиќ. И со помош на неговото посредство, за првпат се сретнал во Будимпешта на 21 јануари 1902 година, со Светислав Симиќ, тогашен шеф на Политичко-просветното одделение при Министерството на надворешни работи на Кралството Србија. Потоа, пак во Белград 1902 година, водел преговори со претседателот на српската влада Михаило Вујиќ, меѓутоа, не добил никакви парични средства - Глигор Тодоровски, „Еден документ од 1901 година за обидите на Борис Сарафов за воспоставување врски со официјална Србија“, ГИНИ, V/2, Скопје 1961, 259-269; Манол Пандевски, „Белградските изјави на Борис Сарафов во 1903 година“, *Прилози, Одделение за оишшесџивени науки*, XXVI/2, МАНУ, Скопје 1996, 26-27.

²³ Светлозар Елдџров, *Срџбскаџиџа вџорџжена џроџаџанда в Македониџа (1901-1912)*, Софиџа 1993, 56.

²⁴ Архив Христо Матов, *џиџи. дело*, Док. 148, 149.

²⁵ *Маџтериџали за иџџориџиџа на македонскоџо освободиџелно движење*, кн. 9, Софиџа 1928, 85-86.

во ослободителната борба на Македонија. Но, бидејќи немало такви, раководителите на Српската четничка организација и српските политичари му предложиле на М. Геров, а преку него и на Б. Сарафов, целиот Скопски вилает и северната половина на Битолскиот вилает да бидат испразнети од сите органи на ТМОРО (ВМОРО) или да бидат потчинети на четничката организација на Србија.²⁶

Имено, српската страна во овие преговори транспарентно ја покажала својата претензија кон Македонија, но, М. Геров и покрај тоа што ја карактеризирал како апсурдна, сепак, не ги отфрлил договората. Причината се криела во мотивите што го воделе Б. Сарафов кон овие преговори: желбата да се дојде до парични средства по која било цена. Затоа, М. Геров на преговорите си дозволил да гледа како на една трговска зделка и отворено го поставил прашањето за аванс, во согласност со предложената концесија од Србите. Во текот на четиридневните советувања и консултации со одговорните фактори во Србија, српските партнери во преговорачкиот процес со М. Геров му одговориле дека се предвидува обештетување, но откако ќе биде прифатен тој принцип на соработка.²⁷ Ваквата дејност на Б. Сарафов довела до негово сериозно компромитирање пред Внатрешната организација. Преговорите придонеле да се зголеми уште повеќе недовербата кон Б. Сарафов. А ова, всушност, била и стратегијата на раководителите на српската вооружена пропаганда: да се раздели и ослаби нејзиниот противник.²⁸

Поради ваквите околности, бидејќи Б. Сарафов преговарал на своја рака со раководителите и активистите на српската вооружена пропаганда, Внатрешната организација, т.е. Задграничното претставништво, повторно испратило свои делегати во Белград за да ги открие српските намери. Во јануари 1904 година во Белград пристигнале Михаил Николов и Сава Михајлов со задача да преговараат со Главниот комитет на Српската четничка организација и со другите официјални и неофицијални политички фактори во Кралството Србија.²⁹

Малку подоцна, во февруари 1904 година во Белград дошол и Тома Карајовов. Тој бил претставник на бившиот Врховен комитет Станишев-Карајовов и оној дел од македонската емиграција во Бугарија, која стоела блиску до идејните позиции на ТМОРО (ВМОРО). Т. Карајовов се сретнал и разговарал со С. Симик, но не се ангажирал со ништо.³⁰ Всушност, и српската страна не му обрнала

²⁶ С. Елдъров, *циџ. дело*, 58.

²⁷ Истото.

²⁸ В. Јовановиќ, *циџ. сџаџија*, 62.

²⁹ Љ. Лапе, *циџ. сџаџија*, 251.

³⁰ С. Елдъров, *циџ. дело*, 60.

доволно внимание зашто сите надежи ги насочила кон претставниците на ТМОРО (ВМОРО).

Во сите преговори раководителите на Српската четничка организација и политичарите поврзани со неа, постојано како основа за преговарање им била идејата за поделба на Македонија, но секогаш скриена и под различна форма. Исклучок од овој нивни концепт не биле ниту преговорите водени со М. Николов и С. Михајлов. На неколку средби и разговори при крајот на март 1904 година, во Врање, офицерот Живоин Рафајловиќ и неговите соработници од тамношниот комитет на Српската четничка организација предложиле една програма, која, според нив, би претставувала гаранција дека идната автономна Македонија нема да се присоедини со Бугарија. Програмата предвидувала создавање на два мешани комитети во Софија и во Белград, чија задача би била да управуваат со административните внатрешни области (се мисли на македонската територија - М.М.), понатаму било предвидено разграничување на реоните во Македонија, создавање генерален штаб од бугарски и српски офицери и секој од нив да пишува на дијалектот на реонот каде што дејствувал.³¹ Ваквата скриена аспирација за поделбата на Македонија не ја пропуштил М. Николов, затоа тој категорично ги одбил сите точки од српскиот план. Имено, во писмото упатено до Задграничното претставништво на 19 април 1904 година, констатирал: „Забележав еден стремеж кај овдешните (Срби-М.М.) да ја завладеат нашата Организација, а ако тоа не им се даде барем да создадат нешто одделно, како врховистичкото“. Понатаму, М. Николов во своите размислувања го заклучува следното: „злото треба да се удри право во главата и неповратно да се уништува, како и на секого да му се докаже, кој и да бил тој, дека Организацијата не е никаков чифлик од кој секој може да ползува или, пак, да се разубавува. Нека се покаже малку поосетливо силата на Организацијата, зашто ако оставиме вака и слични рани во нејзиниот организам, безусловно е нејзиното распаѓање“.³²

Непопустливоста на делегатите на Задграничното претставништво, кои безкомпромисно ја заштитувале целостта на Македонија и независноста на Внатрешната организација, го детерминирале неуспехот на нивната мисија во Белград. Во почетокот на април 1904 година С. Михајлов заминал во Софија за да ги објасни причините за неуспешниот исход на преговорите. М. Николов останал уште извесно време во Белград, меѓутоа, не со цел да ги продолжи преговорите со раководителите на Српската четничка организација, туку да ги следи нивните активности и истовремено да го информира

³¹ Љ. Лапе, *црт. сликарство*, 270-271.

³² Истото, 274.

Задграничното претставништво. Во тој временски интервал дознал за намерите на Б. Сарафов да продолжи со преговорите со српските политичари и предвидел дека е возможно пристигнување на “некој втор Геров”.³³

Во меѓувреме, Матеј Геров го напуштил Белград, најверојатно бил избркан од српските власти и никогаш веќе не се вратил.³⁴ Истовремено, заладиле односите на српската власт и кон Б. Сарафов. Ваквиот пресврт во односот на српските политичари кон Б. Сарафов настанал во периодот кога биле во тек преговарањата со делегатите на Задграничното претставништво на ТМОРО (ВМОРО). Очигледно било дека кога раководителите на Српската четничка организација воспоставиле директна врска со Внатрешната организација, го губеле интересот кон Б. Сарафов. Но, подоцна, откако увиделе дека не било можно да ги наметнат своите ставови на ТМОРО (ВМОРО), тие повторно се свртиле кон него. Б. Сарафов се покажал како најподатлива врска и затоа натамошното внимание на раководителите на Српската четничка организација ќе биде свртено исклучиво кон него.³⁵

На 13 јуни 1904 година делегатот на Задграничното претставништво ги прекинал преговорите и го напуштил Белград, затоа што, како соопштил весникот „Вечерна пошта“, „петмесечните напори за преговарања меѓу Србите и Македонците останале безуспешни“.³⁶ Имено, уште во април Б. Сарафов се поврзал со С. Симиќ и го убедува да ги обноват прекинатите преговори. Ако одговорот бил позитивен од српската страна, тој бил подготвен веднаш да испрати свој претставник во Белград.³⁷ Во летото 1904 година, најверојатно пред заминувањето на М. Николов од Белград, пристигнал новиот посредник на Сарафов, Апостол Димитров. Овој пат, преговорите не биле одолжувани. При повторното заминување на А. Димитров во Белград, Главниот комитет на Српската четничка организација му одобрил 40.000 динари да му ги предаде на Б. Сарафов.³⁸ Сумата била исплатена на две рати, на 19 и на 23 август.³⁹

Овие пари му биле исплатени на Б. Сарафов со конкретна цел: за обезбедување на потребните документи за четата на ренегатот

³³ Истото, 273.

³⁴ Х. Силјанов, *циџи. дело*, 287.

³⁵ С. Елдџров, *циџи. дело*, 62.

³⁶ Истото, 62.

³⁷ Љ. Лапе, *циџи. сџаџиџа*, 273.

³⁸ В. Јовановиќ, *циџи. сџаџиџа*, 62.

³⁹ Драган Велков, „Активноста на Српската четничка организација во Македонија од почетокот на XX век до 1905 година”, *Годишен зборник на Филозофскиот факултет*, бр. 7, Скопје 1981, 47.

Григор Соколовиќ да навлезе по каналите на ТМОРО (ВМОРО) во Македонија. Четата ја поминала српско-турската граница на 19 јули 1904 година, и била пречекана во Македонија од војводата Боби Стојчев, доверлив човек на Б. Сарафов. Неговата задача била да ја спроведе дури до Азот, Велешко. Оваа мисија Б. Стојчев успешно ја завршил и со тоа стартувала пенетрацијата на српската вооружена пропаганда во Македонија.

За оваа предавство што го сторил Б. Сарафов кон Организацијата и за некои други негови грешки, добил сурова пресуда. На Рилскиот конгрес на ВМОРО во октомври 1905 година, Б. Сарафов се обидел да се оправда со тврдењето дека ги зел парите „без никаков ангажман“, затоа што мислел дека и Србите „ќе влезат на правиот пат“, т.е. ќе работат заедно со Внатрешната организација.⁴⁰ Ваквите оправдувања на Б. Сарафов немале голема вредност. Затоа што наивно би било да се верува дека српските политичари одобриле 40.000 динари без да бараат нешто за возврат. Што се однесува за второто тврдење на Б. Сарафов, во периодот кога неговите посредници преговарале во Белград, раководителите на вооружената пропаганда повеќе не ја криеле својата вистинска намера. Со покровителство на српските власти, комитетите на Српската четничка организација отворено собирале пари, оружје и врбувале четници низ целото Кралство. Борис Сарафов не можел да не ги знае сиве овие факти, меѓутоа, заслепен од можноста да ги добие неопходните парични средства, ги потценил последиците од неговата зделка. За Македонија уште една српска чета повеќе, за Внатрешната организација еден длабок раздор, а за самиот Б. Сарафов, 40.000 динари и куршум на Тодор Паница, три години подоцна.⁴¹

Преговорите меѓу претставниците на македонското националноослободително движење со српските политичари и претставниците на Српската четничка организација имале негативно влијание врз работата на Организацијата внатре на самиот терен во Македонија. Како последица од овие контакти се појавиле збрканост и дезорганизација кај месните револуционерни дејци во внатрешноста на Македонија. Затоа што пред нивните очи се одвивала активноста на градењето на нелегалната структура на Српската четничка организација, тајното вооружување на српските патријаршиски села и влегувањето на српските чети во Македонија. Истовремено, со ова, кај македонските револуционери стасала информацијата за водените преговори во Белград за заедничко дејствување меѓу Организацијата и Српската четничка организација. Раководителите и активистите на

⁴⁰ *Материјали за историјата на македонскојто...*, кн.8, 159. С. Елдџров, *цит.* дело, 63.

⁴¹ Истото.

месните структури на ТМОРО (ВМОРО) не можеле да се ориентираат во дадената ситуација и затоа во почетокот останале пасивни на теренот. На некои места, како во Скопскиот револуционерен округ, дошло и до извесни обиди за воспоставување контакти и барање за заедничко дејствување.⁴² Уште посложена била положбата во Битолскиот револуционерен округ, бидејќи српската чета на Григор Соколовиќ се појавила со организациски документи. За да се пролонгира конфузијата кај месните раководители и неактивноста на вооружените сили на ТМОРО (ВМОРО), раководителите на српската пропаганда испратиле специјален емисар да посредува и да ги нивелира недоразбирањата. Тоа бил офицерот од српската армија Георги Герчиковиќ, роден од Гевгелија, учесник во Илинденското востание, кој бил почитуван во организациските кругови. Така, летото 1904 година поминало без ТМОРО (ВМОРО) да реагира адекватно на влегувањето на српската вооружена пропаганда во Македонија.⁴³

Српските политичари не успеале да ја реализираат својата максимална програма: поделба на Македонија на сфери на влијанија, колку и да биле внимателни во изјавите и ветувањата, сепак, не можеле да се договорат со Македонската внатрешната организација. За сметка на ова, Кралството Србија успеало да ја реализира својата минимална програма. Бидејќи не можело да се наметне на ТМОРО (ВМОРО), тоа барало компензација на дипломатското поле од август 1903 до август 1904 година, во кој временски интервал успеало да создаде полувоена организација во Кралството. На 15 септември 1904 година, кога Српската четничка организација била поставена на основа на строга дисциплина и централизација, и со своите чети и со мрежа од одбори и пододбори успеала да навлезе во различни градови и села во Македонија, српската влада официјално дала коминике за активистите на ТМОРО (ВМОРО), со кои до вчера преговарала. Во него стоело следното: „Тие не се патриоти што се борат за слободата на татковината, туку обични разбојници“.⁴⁴ Две недели подоцна една српската чета успеала да го зароби истакнатиот лидер на ТМОРО (ВМОРО), Даме Груев.⁴⁵ Ова претставувало најголем удар на престижот на ТМОРО (ВМОРО) откако таа постоела. Имено, со овој чин, српската политика отворено ја презентирала својата претен-

⁴² Алексо Мартулков, *Моето учество во револуционерните борби на Македонија*, Скопје 1954, 83-84.

⁴³ Х. Силјанов, *циџ. дело*, 292; С. Краков, *Пламен четничкиџива*, Београд 1930, 163-164; Коца, *Четничкиџоменик војвода Мицко. Живоџи и рад*, Скопје 1930, 46.

⁴⁴ *Револуционерен листџ*, бр. 3, 17 септември 1904, 15,-преземено од С. Елдџров, *циџ. дело*.

⁴⁵ Х. Сиљанов, *циџ. дело*, 291-295.

зионистичка суштина кон Македонија. И со тоа, пред македонското население се појавил уште еден непријател против кого борбата ќе биде доста тешка и опасна, исто како против турскиот владетел.

По едномесечното држење на Д. Груев од страна на српската чета, тој бил ослободен во ноември 1904 година, по инсистирањето на окружниот комитет на Внатрешната организација во Битола кај српскиот конзул во градот и на Задграничното претставништво кај С. Симиќ, српскиот претставник во Софија.⁴⁶ Во текот на 1905 година, биле одржани неколку средби меѓу Д. Груев и С. Симиќ во Софија. На овие состаноци очигледен бил револтот на Д. Груев за потпишаниот договор меѓу Србија и Бугарија од 30 март 1904 година (ст. стил) за сметка на Македонија. Во своите разговори со С. Симиќ, Груев го кажал следното: „Без наша согласност никаква ваша спогодба, до колку се однесува за Македонија, не може да има вредност“.⁴⁷ Со ова Д. Груев го потенцирал македонскиот фактор чиј репрезент била Внатрешната организација како политички субјект во српско-бугарските односи. Понатаму тој продолжил: „Со Бугарија ни е лесно, но тешко е со Србија. Ние, навистина, мораме да водиме најсериозна сметка за Бугарија поради веќе здобиената положба во неа, поради улогата што во неа можеме да ја имаме и помошта што од неа со право можеме да ја бараме. Но, токму затоа ние имаме начин да ја натераме Бугарија да работи во согласност со нашите идеи и планови. Бугарското народно дело во Македонија е во наши раце: бугарските трговски агенти и егзархиските владици не можат ништо без нас и против нас. Ние ме им потребни. Во Бугарија се уидува тоа, нашата положба се признава и се смета на нас, како на фактор. Поинаку стоиме во Србија и со Србија и затоа е многу потребно со неа да си ги расчистиме погледите врз меѓусебните односи во Македонија“.⁴⁸ Целта на Д. Груев била да направи сондажи за наоѓање начини и средства за парализирање на националистичките пропаганди, кои создале крајно опасна ситуација во Македонија и мрачна перспектива за борбата на македонското население, затоа тој го потенцирал следното: „злото да се сотре од корен: да престанат националистичките пропаганди, во кои се наоѓа изворот за националистичките борби“.⁴⁹

⁴⁶ С. Елдъров, „Дамян Груев и чуждите пропаганди в Македония“, *Историски преглед*, бр. 3, София 1983, 53-54.

⁴⁷ Блаже Ристовски, „Даме Груев во извештаите на српскиот дипломатски застапник во Софија во 1905 година“, *Даме Груев (1871-1906)*, (испитувања и материјали), Битола 1981, 65.

⁴⁸ Истото, 66-67.

⁴⁹ Истото, 68.

Имено, Д. Груев преку контактите со С. Симиќ се обидел да најде најприфатливо решение за Организацијата токму тогаш кога таа се наоѓала во најголема криза и кога Бугарија и Србија го игнорирале нејзиното постоење, и го решавале македонското прашање како чисто српско и чисто бугарско. Д. Груев бил огорчен и исплашен од таквата политика на двете влади, зашто нејзината крајна цел била поделба на Македонија. Споредувајќи го, пак, со Горче Петров, Пере Тошев, Јане Сандански, кои енергично се спротивставиле на секакво влијание однадвор, Д. Груев не се согласувал сосема со нив за тоа прашање. Тој бил за некакво компромисно решение, но, да не биде на штета на македонското дело. С. Симиќ, говорејќи во своите извештаи за него, како да го жалел овој стар револуционер што бил приморан неколку пати да го посетува, но, не и да прими пари од него или да се обврзе со нешто на штета на интересите на својот народ.⁵⁰

Меѓутоа, сиве овие контакти и обиди на членовите на Македонската внатрешна организација да ја спречат српската вооружена пропаганда да навлезе во Македонија или, пак, да ја стават под своја контрола останале безуспешни. Причината за тоа највероватно била и слабата организираност на Скопскиот револуционерен округ, кој не го дал потребниот отпор кон влегувањето на српските чети во Македонија. Српската четничка организација перспективно на македонскиот терен си направила своја база, која успешно ќе ѝ помогне во натамошното делење на свои сфери на влијанија.

⁵⁰ А. Апостолов, *цикл. сџајџија*, 113.